

ОСОБЛИВОСТІ СПРАВЕДЛИВОСТІ В КРИЗОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Борис СТАДНИК

orcid.org/0009-0008-7988-2005

аспірант кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Анотація. Дослідження присвячене трансформації справедливості в кризовому суспільстві під час військової агресії. Нині для розуміння ролі справедливості в соціальному процесі вироблено ряд теорій, які використовуються у філософських, політологічних, юридичних та інших науках. Розкрито особливості справедливості в кризовому суспільстві під час військової агресії. Виокремлено фази та чинники розвитку кризи в Україні.

Ключові слова: справедливість в умовах війни, кризове суспільство, військова агресія, фази та чинники розвитку кризи.

Постановка проблеми. З метою розкриття трансформації справедливості в кризовому суспільстві під час військової агресії використовують методи прогнозування, розробляють алгоритми їхнього попередження. Загалом потребується вивчення причин, умов, приводів та наслідків; аналіз різних сторін конфліктів, що включає дослідження багатоманіття чинників, зокрема етноментальних, національних, політичних, ідеологічних, емоційних, ціннісних тощо. Важливими тут виступають інтереси окремих осіб, соціальних груп, соціальних інститутів, типи основних суб'єктних конфліктів у суспільстві (інституційні, інформаційні тощо). Основні типи конфліктів у суспільстві (економічні, політичні, ідеологічні, військові) як процеси, що виражають кризові явища, мають певну структуру та умови перебігу, потребують дослідження механізмів їхнього виникнення, формування і розвитку. Заслуговує на увагу виокремлення різних методів дослідження кризи в суспільстві під час військової агресії, що дає можливість, з метою гармонізації соціальних

процесів, мінімізувати конфлікти, визначити місце і роль справедливості. Процес розвитку та утвердження справедливості в незалежних державах, що виникли з розпадом СРСР, супроводжувався ланцюгом суспільних криз, конфліктами в економіці, політиці, ідеології, що використовуються рф для досягнення своєї агресивної імперської політики.

Аналіз досліджень і публікацій. В окремих сучасних філософських, політичних, юридичних працях існують різні підходи до аналізу криз, конфліктів і, як наслідок, військової агресії. Вони побудовані на поліфонії досліджень соціального процесу. В такому вимірі соціального буття справедливість визначає регуляторні морально-етичні, нормативно-правові тощо принципи організації суспільства, спосіб розподілу ресурсів і межі політичної влади, механізми як внутрішніх, так і міжнародних взаємовідносин. У цьому вимірі актуалізуються питання справедливості в контексті теорії суспільного договору, міжнародного права, укладених договорів з іншими країнами, де вона виступає

критерієм узгодження індивідуальних, колективних, національних, етнонаціональних, міжнародних інтересів тощо.

Сучасні наукові дослідження спрямовані на проблематику справедливості в умовах кризового суспільства під час військової агресії рф. З цієї метою проводяться дослідження, спрямовані на виокремлення різних кризових аспектів. Так, загальну характеристику щодо становища українського суспільства в перехідний період розкриває К. Олас-Декет [6].

В. Банах, Л. Банах досліджують трансформації ціннісних орієнтирів молоді в умовах кризового суспільства. Автори розкривають сучасні прагматичні підходи молодого покоління до соціальних процесів. Водночас проводиться аналіз головних ознак і тенденцій соціального розвитку. Визначаються основні напрямки розвитку діяльнісних пріоритетів української молоді та й загалом сучасного українського суспільства, при цьому виокремлюються характеристики психологічного стану українського соціуму і шляхи його поліпшення [1].

У контексті досліджуваної проблеми заслуговує на увагу праця С. Пирожкова та Н. Хамітова «Українське суспільство на шляху консолідації», в якій автори розглянули проблеми методології визначення суспільної консолідації та її сутнісних ознак. Проаналізовано особливості суспільної консолідації, її проблеми та потенційні можливості, виокремлено шляхи побудови актуальної для сучасного українського суспільства моделі етнонаціональної стратегії розвитку [8]. А. Хмельников розглянув антикризове політичне управління, виділив особливості інституційної спроможності локального політичного

менеджменту в умовах кризи в Україні. У дослідженні уточнено особливості антикризового політичного врядування, з'ясовано специфіку кризового аналізу та його вплив на прийняття політичних рішень щодо збереження існуючої інституційної спроможності територіальних громад, їхнього розвитку на новому суспільному рівні організації [10]. У праці С. Вовка «Громадянська війна як кризова модель розвитку політичного конфлікту» досліджувалась соціальна криза. Автор розкриває її як динамічний процес громадянської війни, який проектується в суспільно-політичному просторі й соціальному часі. У статті представлені кризової моделі розвитку політичного конфлікту. Вони дають змогу визначити можливі сценарії розгортання протистоянь між претендентами за владу тощо [2].

Інший дослідник А. Колодка розкриває особливості кризового управління в умовах повномасштабної війни. Зокрема, він зазначає, що стійке функціонування суспільства є ключовою умовою забезпечення громадянської безпеки [5].

Нині в гуманітарному просторі актуалізуються філософські дослідження різних чинників російсько-української війни. Так, 29 листопада 2024 р. в Інституті філософії імені Г. С. Сковороди НАН України проведено черговий четвертий круглий стіл «Війна як виклик для моральних цінностей». Учасники розкрили різні аспекти причин та наслідків російсько-української війни, виокремивши роль і значення справедливості як морально-етичного, нормативно-правового регуляторного феномену [7, с. 5]. Загалом виступи українських філософів зосереджувалися на аналізі різних сторін та наслідків

війни. Так, доктор філософських наук, професор, директор Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України А. Єрмоленко розкрив тему «Війна як виклик моральних цінностей». Зокрема, він зазначив, що, «визначаючи війну українського народу проти російських агресорів як справедливу», ми «вже застосовуємо моральні категорії», адже «справедливість/несправедливість» є не лише системними кодами права а й вираженням етики. Понад те, справедливість «є однією з основних цінностей сучасного демократичного суспільства». І тому морально-етичні категорії «мають бути застосовані до такого явища, як війна» [3, с. 8]. З іншого боку, «війна є справжнім викликом людству, людяності, моралі та моральності, викликом ціннісно-нормативного порядку» [3, с. 8]. Відомий науковець О. Киричок, розкриваючи особливості справедливої війни, зосереджує увагу на морально-етичних і нормативно-правових цінностях. Так, він зазначає, «щоб контаристські засади справедливості почали реально діяти в ситуації висунення претензій з боку рф до України та інших держав... З метою їх мінімізації необхідні «агенти справедливості» у вигляді міжнародних інституцій, які б вибудували правила війни, а ще краще миру не на підставі західних політичних традицій, яких ніколи не дотримувався глобальний Схід та росія, не на засадах «коригувальної (санкційної)» політики, а на основі прямого втручання з метою притягнення до відповідальності агресора за свої дії» [4, с. 12]. Щодо досліджуваної проблеми існують й інші напрацювання, але вони не розкривають місце справедливості/несправедливості в кризовому суспільстві під час військової агресії.

Мета статті – розкрити особливості справедливості в кризовому суспільстві під час військової агресії та виокремити фази й чинники розвитку кризи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток українського суспільства тісно пов'язаний із соціально-економічними, духовними, етичними чинниками соціального процесу. Їхнє осмислення потребує аналізу таких складових, як «криза», «кризове суспільство» «кризове суспільство в умовах війни», «справедливість», «несправедливість». Аналіз кризового стану в українському суспільстві свідчить про багатогранність дестабілізуючих чинників суспільного розвитку. Під кризою слід розуміти тимчасове призупинення або припинення функціонування окремих елементів чи інститутів системи, водночас значне поглиблення і загострення наявних конфліктів, соціальної напруги; перерви функціонування будь-якої системи з позитивним або ж негативним для неї наслідком. Нині українське суспільство переживає багато різних видів криз, в тому числі політичної, економічної, соціальної тощо. Так, наприклад, політична є кризою конкретної політики в тому або іншому часі влади загалом, уряду, парламенту тощо. У своїй сутності криза актуалізує питання легітимації відносин з боку громадськості між гілками влади або ж довіри до них тощо. Нині суспільна криза в Україні досягла межі, далі якої відповідні соціальні відносини існувати так або ж рухатися не можуть, оскільки, наштовхнувшись на супротив як через внутрішні суперечливі відносини, так і зовнішні (військова агресія рф), вичерпали свої ресурси та сутнісний зміст. Останнє є вагомою перепоною

до їхнього трансформування, розвитку та удосконалення. У своїй основі кризові процеси в Україні тісно пов'язані з різними економічними, політичними, морально-етичними чинниками. Становлення суспільної кризи має декілька фаз. Перша – передкризова – коли через соціальну несправедливість (початок соціально-економічного занепаду радянської системи) виокремились відповідні ознаки і причини можливої кризи, оскільки суспільна система радянського періоду вичерпала себе, тому що побудована на несправедливих соціальних відносинах і неефективній системі структури способу виробництва. Вона не мала потенційних можливостей до свого саморозвитку. Передкризова фаза характеризувалася появою особливих деструктивних чинників, спрямованих на створення неструктурованих внутрішніх взаємовідносин з обмеженими як внутрішніми, так і зовнішніми можливостями. Останні в процесі деформації як соціально-економічної, так і загалом суспільної системи призвели до кризи. Отже, криза соціально-економічної системи має глибокий як внутрішній, так і зовнішній характер. Контroversійна реакція на кризові виклики в суспільному процесі спрямована на становлення соціальних відносин, які стабілізують функціонування суспільства. Але якщо соціальна система під тиском різних груп її елементів функціонує неефективно, тоді виникає небезпека її руйнації. Останнє призводить до сутнісної перебудови суспільних відносин.

Друга фаза, період кульмінаційної кризи українського суспільства, призвела до виникнення низки проблем, зокрема соціально-економічного та політичного характеру. В економіці через

порушення принципів справедливості відбулося падіння ВВП, пошкодження основних виробничих засобів суб'єктів господарювання, що призвело до зростання рівня безробіття, як наслідок, зниження купівельної спроможності населення та бідності. В умовах кульмінаційної кризи та значного економічного спаду виникла необхідність у вагомих трансформаціях, спрямованих на зміцнення акцентів щодо питань публічності прийняття рішень шляхом взаємозв'язку громадськості з органами влади. Кульмінаційною основою кризи став стан, коли суспільство досягло межі невідповідності виробничих сил виробничим відносинам, що знайшло своє вираження у різних виявах суспільного буття. Останнє і зумовило розпад несправедливої та неефективної радянської системи господарювання.

Третя фаза призвела до руйнації несправедливих механізмів малоефективної системи суспільних відносин. Водночас аналіз кризового стану в українському суспільстві свідчить про багатогранність дестабілізуючих чинників суспільного розвитку, які мають місце в сучасному суспільстві. Деструктивними через неправильно прийняті політичні рішення стали насамперед недостатня продуманість та неефективність реформ різних галузей народного господарства. Як результат, несправедлива політика приватизації породила український олігархат, що призвело до спаду розвитку української економіки. Одним із наслідків такої внутрішньої політики влади стала зовнішня імперська агресія рф. Так, після анексії Криму та війни на Донбасі 2014 р. у 2022 р. рф здійснює повномасштабну війну. Метою кремля є геноцид українського народу,

контроль над територією, зупинка євроінтеграційних процесів, збереження впливу на пострадянському просторі тощо. У своїй основі несправедлива політика рф стала передумовою виникнення військово-політичного конфлікту, що триває донині. Не менш важливим чинником агресивної політики рф є історичний контекст і боротьба з етнонаціональною ідентичністю. Політика кремля століттями спрямовувалася на русифікацію, обмеження української культури й політичної та економічної незалежності, використовуючи деструктивні маніпулятивні практики щодо питань, пов'язаних із мовою та історичною пам'яттю тощо. Останні постали інструментом несправедливої російської пропаганди, політичних маніпуляцій всередині України. З іншого боку, подібними практиками здійснюється «легітимація військового вторгнення рф». Серед аргументів у пропаганді рф використовуються «захист російськомовних», діяльність «філії» РПЦ в Україні (УПЦ МП) тощо. Подібно в маніпулятивних практиках необ'єктивно «актуалізується геополітичне протистояння між Заходом і Сходом». Загалом агресивна політика з боку рф спрямована на спротив вступу України до ЄС і НАТО. Головними лініями протидії є прагнення України до збереження незалежності, справедливого миру. З іншого боку, посилюються кризові процеси, пов'язані з побоюванням рф втратити геополітичну «буферну зону», що й постало основою для використання штучно створених проблем енергетики, пропаганди та використання військової сили для впливу на українську економіку і політику. Наведені чинники спрямовані на посилення соціальних, політичних, духовних,

економічних проблем, а відповідно й на посилення кризових процесів у суспільстві. Їхні основи закладалися ще з тоталітарного радянського періоду, коли існували неефективна радянська економіка, корупція у держсекторі тощо. Це призвело до появи олігархічних кланів, соціальної і економічної несправедливості, зростання недовіри до влади, уповільнення реформ та посилення кризи в суспільстві.

Хоча ключовою і безпосередньою причиною теперішньої третьої фази є російське вторгнення, його основи десятиліттями формувалися деструктивними намаганнями несправедливої агресивної політики кремля. Не менш важливими чинниками розвитку суспільства постали й довготривалі внутрішні причини соціальної і економічної кризи. Їхні деструктивні основи закладені необ'єктивною політикою соціального та економічного життя. Так, олігархічна модель економіки, що склалася за часів правління президентів Л. Кравчука та Л. Кучми, зумовила соціальну і економічну несправедливість, зростання недовіри до влади, уповільнення реформ. Як результат, формувалося відповідне законодавче поле, спричинивши те, що значна частина великих промислових активів опинилася в руках олігархічних груп. Відбулася монополізація ключових ринків (металургія, енергетика, медіа тощо). Останнє стало можливим через «імітаційну» приватизацію, а по суті – «прихвати́зацію», корупцію в державних закупівлях, політичну залежність влади від фінансово-політичних груп та російських активів тощо. Як результат, економіка стала малоефективною та вразливою. Посилилася залежність від сировинного експорту. Так,

до повномасштабного вторгнення рф Україна експортувала переважно метал і руду, зернові, хімію, частково IT, що породило такі проблеми, як низька додана вартість на товар, залежність від світових цін, недорозвинений в різних галузях сектор глибокої переробки, низька інноваційна політика в економіці.

Нині посилюються кризові процеси у суспільстві через корупцію та слабкість антикризових інституцій. Корупція була (і частково залишається) системною, що має вираження у різних формах. Як результат, в економічній галузі відбувається відтік інвестицій, що впливає на зниження продуктивності праці, бізнес-клімат, низьку податкову дисципліну тощо. Актуалізується демографічна криза. Так, ще до війни чисельність населення скорочувалась, мільйони українських громадян працювали за кордоном, відбулося старіння робочої сили. Це призвело до браку кваліфікованих кадрів, скорочення внутрішнього ринку, збільшення навантаження на соціальні фонди тощо. З іншого боку, соціальні й економічні наслідки повномасштабної війни (2022–2025) включають великі фізичні руйнування. Знищено або пошкоджено промислові підприємства, енергетичні об'єкти, залізничні вузли, житловий фонд, логістичну інфраструктуру. В результаті сталося падіння виробництва в окремих галузях на 50–80%, перенесення бізнесу на захід країни, різке зростання витрат на відновлення. Зросли до 30–40% бюджету масштабні витрати на оборону, що призвело до його дефіциту; відбулося збільшення зовнішнього боргу, зниження фінансування соціальних програм розвитку. Суттєвою стала залежність економіки від зовнішньої допомоги. Наразі Україна

отримує значні пакети військової допомоги, макрофінансової підтримки, грантів, кредитів МВФ, ЄС та США тощо. Усе це забезпечує у суспільстві стабільність, але створює відносні й абсолютні ризики щодо зростання боргового навантаження, залежності бюджету від донорів, обмеження можливості до маневру соціальної і економічної політики. Поглиблюються проблеми в енергетичній інфраструктурі. Ракетні удари по ТЕС, ГЕС, підстанціях, газовій інфраструктурі спричиняють перебої в електропостачанні, що призводить до зниження продуктивності промисловості, зростання витрат для бізнесу, невизначеності для інвесторів. Загалом через блокування портів Чорного моря і ризики від атак рф посилюються соціальні, економічні, політичні виклики, ускладнюється експорт зерна, дорожчає логістика, зменшується конкурентоспроможність української продукції. Водночас альтернативні маршрути через ЄС мають вищу вартість, обмежену пропускну здатність. Економічна криза і військова агресія рф посилити міграційні процеси. Так, з метою збереження життя мільйони українців виїхали за кордон або перемістились всередині країни. Загалом наслідки військової агресії рф призвели до зменшення внутрішнього ринку споживання, браку кваліфікованої робочої сили, зменшення податкових надходжень, але збільшення грошових переказів з-за кордону (remittances). Складовою соціально-економічної кризи в умовах війни є різке припинення розвитку економіки, загострення виробничих, соціальних, політичних і фінансово-економічних, духовних суперечностей, що призводить до різкого скорочення виробництва, мінімізації інвестицій, розладу

грошово-кредитних відносин та механізмів, банкрутства підприємств, масового безробіття, порушення соціальної справедливості, зубожіння населення.

Основною причиною соціальної кризи в Україні насамперед є військова агресія РФ та неефективне публічне управління. В його основі лежить порушення принципів справедливості щодо співвідношення структурних елементів способу виробництва. Останні в соціальному процесі виступають деструктивним чинником суб'єктності, суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних відносин. В цілому системна криза протягом періоду створення української державності є основою загострення закономірностей суспільного розвитку. У такому вимірі вона містить комплекс політичних, безпекових, економічних і гуманітарних, національних, етнонаціональних проблем. Саме військова агресія РФ 2014 р. спричинила збройне протистояння, яке різко загострилося після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Бойові дії, які тривають на сході та півдні країни, призводять до жертв серед цивільного населення, руйнувань економічної і соціальної інфраструктури. У період воєнних дій РФ виникла гуманітарна криза. Так, мільйони людей були змушені залишити свої домівки. Є проблеми з доступом до медичної допомоги, забезпеченістю житлом. Актуалізуються роль і місце соціальних послуг, волонтерський рух у постраждалих регіонах. Водночас через руйнування промислових підприємств, енергетичної інфраструктури та логістичних маршрутів зросла економічна криза. Суттєво збільшився державний борг. Нині країна працює в умовах воєнної економіки та зовнішньої допомоги.

Враховуючи особливості та стан

кризових процесів, владні державні інституції спрямовували зусилля на мінімізування впливу різних негативних чинників на суспільство. Так, з появою у 1991 р. незалежної української держави нормативно-правове поле, зважаючи на ціннісні виміри соціального буття, постійно удосконалювалось. Пріоритетним в управлінській політиці держави постало формування нових, побудованих на принципах справедливості, регуляторних механізмів, спрямованих на гармонізацію суспільних потреб, інтересів, цілей, цінностей тощо. Як результат, господарські відносини, трансформуючись, перейшли до нового, більш справедливого стану ринкових перетворень. Відбулося створення нової системи структури способу виробництва. Кожен зі змінених елементів структури способу виробництва – предмет праці, засоби праці, людина, відносини власності, споживання та розподілу – постає детермінуючим чинником зміни соціально-економічних, політичних та ідеологічних відносин суспільного розвитку. Сутнісною основою їхнього ефективного функціонування та розвитку в Україні є справедливість [9, с. 92]. А державність постає необхідною умовою забезпечення справедливості як для окремої особи, так і суспільства загалом.

Висновки. Таким чином, криза в Україні спричинена внутрішніми й зовнішніми чинниками соціально-економічного розвитку періоду 1991 р. та військовою агресією РФ. З іншого боку, кризу в українському суспільстві необхідно розглядати як перехід системи до нової якості соціальних, економічних, політичних, духовних, етнонаціональних відносин, а ціннісним виміром має стати справедливість. За своєю сутністю

вона веде до нової стадії відносин і є моментом розвитку соціального процесу, зміни структури способу виробництва. Складовою соціально-економічної кризи в умовах війни є різке припинення розвитку економіки, загострення виробничих, соціальних, політичних і фінансово-економічних, морально-етичних суперечностей, що призвело до скорочення виробництва, мінімізації інвестицій, розладу грошово-кредитних відносин та механізмів, банкрутства підприємств, масового безробіття, порушення соціальної справедливості, зубожіння населення.

Отже, основною причиною соціальної кризи в Україні насаперед є військова агресія рф та неефективне публічне управління. В його основі лежить порушення принципів справедливості щодо співвідношення структурних елементів способу виробництва. У цих умовах останні в соціальному процесі, детермінуючи несправедливі відносини, виступають деструктивним чинником. Системна криза в Україні протягом періоду створення української держави є причиною загострення процесів суспільного розвитку. У такому вимірі вона містить комплекс політичних, безпекових, економічних, гуманітарних, національних, етнонаціональних проблем.

Тривала агресивна політика рф проти України, порушуючи всі нормативно-правові документи та домовленості, загострила кризові процеси. Міжнародна підтримка є критичним чинником для України. Від країн-партнерів Євросоюзу, Великої Британії та США надходить значна як військова, так і фінансова допомога. Водночас завдяки зусиллям цих країн тривають дипломатичні спроби знайти справедливі механізми щодо

припинення бойових дій і відновлення територіальної цілісності. Через тривалу війну суспільство відчуває втому, зростання кризових процесів, посилення соціальної напруги, проте зберігає високий рівень мобілізаційної та волонтерської активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банах, В. А., Банах Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/645>
2. Вовк, С. О. Громадянська війна як кризова модель розвитку політичного конфлікту. URL: http://www.politicus.od.ua/4_2017/4_2017.pdf#page=27
3. Єрмоленко, А. Війна як виклик для моральних цінностей. *Філософська думка*. 2025. № 1. С. 7–8.
4. Киричок, О. За яких умов наша війна справді стане справедливою. *Філософська думка*. 2025. № 1. С. 9–16.
5. Колодка, А. Кризове управління в умовах повномасштабної війни. URL: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2\(12\)-75-86](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-75-86)
6. Олас-Декет, К. Кризове становище українського суспільства в перехідний період. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Політологія. Соціологія. Філософія*. 2012. Вип. 16. С. 163–167.
7. Моральні виклики війни. *Філософська думка*. 2025. № 1. С. 5–6.
8. Пирожков, С. І. Хамітов, Н. В. Українське суспільство на шляху консолідації. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/6727>
9. Савицька, І., Стадник, Б. Концептуалізація справедливості у філософії Платона. *Перспективи*. 2025. № 1. С. 85–93.
10. Хмельников, А. О. Кризове політичне управління на локальному рівні: особливості та порядок денний. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16709/1/Khmelnykov%20Artem%20Oleksandrovych.pdf>

REFERENCES

1. A Banakh, V., Banakh, L. Transformation of Value Orientations of Youth in a Crisis Society. [online] Available at: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/645> [in Ukr.]
2. Vovk, S. (2017). Civil War as a Crisis Model of Political Conflict Development. *Politicus*. [online] Available at: http://www.politicus.od.ua/4_2017/4_2017.pdf#page=27 [in Ukr.]
3. Yermolenko, A. (2025). War as a Challenge to Moral Values. *Filosoofska dumka* (Philosophical Thought), No. 1, pp. 7–8. [in Ukr.]
4. Kyrychok, O. (2025). Under What Conditions our War will Truly Become Just. *Filosoofska dumka* (Philosophical Thought), No. 1, pp. 9–16. [in Ukr.]
5. Kolodka, A. (2022). Crisis Management under Conditions of Full-Scale War. [online] Available at: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2\(12\)-75-86](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-75-86) [in Ukr.]
6. Olas-Deket, K. (2012). The Crisis Situation of Ukrainian Society During the Transitional Period. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University: Series Political Science. Sociology. Philosophy*, No. 16, pp. 163–167. [in Ukr.]
7. Moral Challenges of War. (2025). *Filosoofska dumka* (Philosophical Thought), No. 1, pp. 5–6. [in Ukr.]
8. Pyrozhkov, S., Khamitov, N. Ukrainian Society on the Path to Consolidation. *Visnyk of the NAS of Ukraine*. [online] Available at: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/visnyk/article/view/6727> [in Ukr.]
9. Savytska, I., Stadnyk, B. (2025). Conceptualization of Justice in Plato's Philosophy. *Perspektyvy* (Perspectives. Socio-Political Journal), No. 1, pp. 85–93. [in Ukr.]
10. Khmelnykov, A. *Crisis Political Governance at the Local Level: Features and agenda*. [online] Available at: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16709/1/Khmelnykov%20Artem%20Oleksandrovych.pdf> [in Ukr.]

Summary

FEATURES OF JUSTICE IN A CRISIS SOCIETY
UNDER CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION

Borys STADNYK

orcid.org/0009-0008-7988-2005postgraduate student at the Department of Philosophy and International Communication
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The relevance of the research. The main types of conflicts in society (economic, political, ideological, military) as processes that express crisis phenomena have a certain structure and conditions of the course, requiring research into the mechanisms of their emergence, formation and development. It is worth noting the isolation of various methods for studying the crisis in society during military aggression, which makes it possible, in order to harmonize social processes, to minimize conflicts, to determine the place and role of justice. The process of developing and establishing justice in independent states that emerged with the collapse of the USSR was accompanied by a chain of social crises, conflicts in the economy, politics, ideology, which are used by the Russian Federation to achieve its aggressive imperial policy.

The **purpose** of the article is to reveal the features of justice in a crisis society during

military aggression and to identify the phases and factors of the development of the crisis in Ukraine.

Conclusions. A component of the socio-economic crisis in wartime is a sharp cessation of economic development, aggravation of production, social, political and financial-economic, moral and ethical contradictions, which led to a reduction in production, minimization of investments, disruption of monetary and credit relations and mechanisms, bankruptcy of enterprises, mass unemployment, violation of social justice, and impoverishment of the population. The main cause of the social crisis in Ukraine is, first of all, the military aggression of the Russian Federation and ineffective public administration. The long-term aggressive policy of the Russian Federation against Ukraine, violating all regulatory and legal documents and agreements, has exacerbated the crisis processes. International support is a critical factor for Ukraine. Significant military and financial assistance is being provided by partner countries of the European Union, Great Britain and the USA. At the same time, thanks to the efforts of these countries, diplomatic attempts are underway to find fair mechanisms for ending hostilities and restoring territorial integrity. Due to the prolonged war, society is experiencing fatigue, growing crisis processes, and increased social tension, but it maintains a high level of mobilization and volunteer activity.

Keywords: justice in conditions of war, crisis society, military aggression, phases and factors of crisis development

Отримано редакцією / Received: 16.01.26

Прорецензовано / Revised: 02.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 26.02.26